

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ «ΟΠΕΡΑ» (ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2016-2018)

Συντονίστρια: Εύη Νίκα-Σαμψών

Η ερευνητική ομάδα για την «Όπερα» έχει ως στόχο την ανάπτυξη του ερευνητικού πεδίου της Όπερας στην Ελλάδα, την προώθηση και τη διάχυση της γνώσης για την Όπερα. Εκτός από την έρευνα, στόχος της ερευνητικής ομάδας «Όπερα» είναι η ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων και εφαρμογών για όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Κατά την τελευταία τριετία στις δραστηριότητες της Ερευνητικής Ομάδας για την «Όπερα» περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, οι ακόλουθες πρωτοβουλίες:

- Οργάνωση και υλοποίηση ερευνητικών προγραμμάτων για τον εντοπισμό, την τεκμηρίωση, την παραστασιολογία, την καταλογογράφηση και τη μελέτη τεκμηρίων στο πλαίσιο Διπλωματικών Εργασιών ή Διδακτορικών Διατριβών.
- Καταλογογράφηση τεκμηρίων για την όπερα από δημοσιευμένες πηγές, συλλογές ελληνικών και ξένων βιβλιοθηκών, δημόσια αρχεία και ιδιωτικές συλλογές, φωτογραφικά αρχεία κ.ά.
- Οργάνωση συνεδρίων, συμποσίων, ημερίδων και σεμιναρίων με σκοπό αφενός τη μελέτη της όπερας και αφετέρου τη διάδοση της οπερικής δημιουργίας στο ευρύτερο κοινό.
- Προώθηση της διεπιστημονικής έρευνας με σκοπό την ανάπτυξη νέων προσεγγίσεων στην έρευνα της όπερας και εν γένει του μουσικού θεάτρου.
- Συνεργασία με αντίστοιχες ομάδες εργασίας του εξωτερικού και προσπάθεια για υλοποίηση κοινών δράσεων στο πεδίο της οπερικής δημιουργίας.
- Ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού για τη διάχυση της επιστημονικής γνώσης στο ευρύ κοινό, μετάδοση οπερικών παραστάσεων, διοργάνωση ημερίδων και σεμιναρίων (masterclasses και workshops).

Τα μέλη της ερευνητικής ομάδας για την «Όπερα» συμμετέχουν τακτικά στο ετήσιο Διατμηματικό Συνέδριο που οργανώνεται τα τελευταία χρόνια υπό την αιγίδα της Ελληνικής Μουσικολογικής Εταιρείας, εστιάζοντας, ανάλογα με τις θεματικές των Διατμηματικών Συνεδρίων, σε ζητήματα δραματολογίας, θεωρίας και ανάλυσης, ιστοριογραφικής προσέγγισης της Όπερας τόσο της ευρωπαϊκής μουσικής δημιουργίας όσο και της νεοελληνικής οπερικής παραγωγής (βλ. *Πρακτικά των αντίστοιχων Διατμηματικών Συνεδρίων*). Αναφέρονται ενδεικτικά τα συνέδρια:

- 6ο Διατμηματικό Μουσικολογικό Συνέδριο: «Μουσική και Μουσικολογία. Παρόν και μέλλον», Θεσσαλονίκη, 21-23 Νοεμβρίου 2014.
- 7ο Διατμηματικό Μουσικολογικό Συνέδριο: «Μουσική, λόγος και τέχνες», Κέρκυρα, 30 Οκτωβρίου – 1 Νοεμβρίου 2015.
- Μουσικολογικό Συμπόσιο στο πλαίσιο των 12ων Ελληνικών Μουσικών Γιορτών με θέμα: «Ελλάδα και Όπερα». Αμφιθέατρο Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου, 10-12 Ιουνίου 2016. Οργανωτική Επιτροπή: Βύρων Φιδετζής και Νίκος Μαλιάρας.
- 8ο Διατμηματικό Μουσικολογικό Συνέδριο: «Επιδράσεις και αλληλεπιδράσεις», Αθήνα, 25-27 Νοεμβρίου 2016.
- 9ο Διατμηματικό Μουσικολογικό Συνέδριο: «Παραλλαγές, επεξεργασίες, μεταμορφώσεις», Θεσσαλονίκη, 1-3 Δεκεμβρίου 2017.
- Διεθνές Μουσικολογικό Συνέδριο Υποψήφιων Διδακτόρων: “Musicology (in)action: Past musics, present practices, future prospects” («Η μουσικολογία εν δράσει: μουσικές του παρελθόντος, πρακτικές του παρόντος, προοπτικές του μέλλοντος»), Θεσσαλονίκη, 9-11 Φεβρουαρίου 2018.

Ως προς την παράμετρο της ανάπτυξης εκπαιδευτικού υλικού για τη διάχυση της επιστημονικής γνώσης στο ευρύ κοινό, καθώς και τη μετάδοση οπερικών παραστάσεων, ημερίδων και σεμιναρίων (masterclasses και workshops) μέσω τηλεδιάσκεψης για εκπαιδευτικούς σκοπούς, αξίζει να σημειωθεί ότι ολοκληρώθηκε το πανεπιστημιακό πρόγραμμα Opera Oberta. Το Τμήμα Μουσικών Σπουδών Α.Π.Θ., με την τεχνική στήριξη του κ. Δ. Αδάμου, εισήγαγε στο πρόγραμμα Opera Oberta – ως πρωτοποριακή ερευνητική δραστηριότητα στη μελέτη της όπερας – τη δημιουργία μιας οριζόντιας διατμηματικής δράσης στο Α.Π.Θ. Στο πλαίσιο αυτής της διατμηματικής και διεπιστημονικής συνεργασίας εγγράφτηκαν μαθήματα των Τμημάτων του Α.Π.Θ., τα οποία εστίασαν το ενδιαφέρον τους στην έρευνα και την ανάλυση της όπερας και ασχολήθηκαν με ζητήματα ερμηνείας της όπερας κατά οποιονδήποτε τρόπο (π.χ. οι ειδικοί τομείς της μουσικολογίας, της θεατρολογίας, της δραματολογίας, της εικονογραφίας, της μουσικής τεχνολογίας και της μουσικής ερμηνείας, της σκηνογραφίας, της αισθητικής, των ξενόγλωσσων φιλολογιών, της ιστορίας κ.λπ.), καλύπτοντας τις διάφορες εξειδικεύσεις του συγκεκριμένου καλλιτεχνικού πεδίου. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε χάρη στην οικονομική στήριξη της Επιτροπής Ερευνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, η βοήθεια της οποίας ήταν πραγματικά καθοριστικής σημασίας.

Με την ολοκλήρωση του ακαδημαϊκού προγράμματος Opera Oberta προέκυψε και η ανάγκη επεξεργασίας και καταγραφής ενός εξειδικευμένου μουσικολογικού υλικού για την όπερα του 19ου αιώνα που θα εμπλουτίσει την ελληνική βιβλιογραφία της όπερας.

Τίτλος: Εύη Νίκα-Σαμφών (επιμ.), *Ανοιχτή Πύλη Όπερας. Ειδολογικές προσεγγίσεις της όπερας του 19^{ου} αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2016 (συλλογικός τόμος, 750 σελίδες).

Στη συνέχεια αναφέρονται ορισμένες ενδεικτικές δράσεις των μελών της ερευνητικής ομάδας για την «Όπερα», οι οποίες ολοκληρώθηκαν είτε σε επίπεδο αυτόνομης καλλιτεχνικής και ερευνητικής εργασίας είτε στο πλαίσιο συλλογικών δράσεων. Συγκεκριμένα, ο επίκουρος καθηγητής Θεόδωρος Κίτσος συμβάλλει ενεργά σε καλλιτεχνική και ερευνητική βάση στην ερευνητική ομάδα για την «Όπερα», εστιάζοντας σε ανακοινώσεις και ερμηνείες της όπερας του Μπαρόκ.

Αξίζει να σημειωθούν οι ακόλουθες δράσεις του κ. Θεόδωρου Κίτσου στην Ελλάδα και το εξωτερικό:

Ερευνητικό πρόγραμμα της Επιτροπής Ερευνών του Α.Π.Θ., με τίτλο: «Προετοιμασία κριτικής έκδοσης της όπερας *La Tessalonica* του B. Pasquini (1637-1710)» (κωδικός έργου 91458), με ημερομηνία έναρξης 02.07.2014 και ημερομηνία παράδοσης 31.10.2015.

Σε καλλιτεχνικό επίπεδο, ο κ. Θεόδωρος Κίτσος διακρίθηκε για τη συμμετοχή του στην προετοιμασία μονωδών και ως εκτελεστής θεόρβης στην ομάδα του basso continuo σε παραστάσεις μπαρόκ όπερας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπως οι όπερες: *Sirve* του J. A. Hasse (Λωζάνη, Νοέμβριος 2016), *Scipione* του G. F. Händel (Bad Lauchstädt, Ιούνιος 2016), *Arminio* του G. F. Händel (Βιέννη, Απρίλιος 2016· Καρλσρούη, Φεβρουάριος 2016), καθώς και η ηχογράφηση της όπερας *Ottone* του G. F. Händel (διεύθυνση: Γ. Πέτρου, ορχήστρα Il pomo d'oro, DECCA).

Ο κ. Θεόδωρος Κίτσος παρουσίασε από κοινού με την πτυχιούχο του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ. Όλγα Παπακωνσταντίνου την ανακοίνωση με τίτλο «Bernardo Pasquini, *La Tessalonica*: προετοιμασία κριτικής έκδοσης» στο 8ο Διατμηματικό Μουσικολογικό Συνέδριο με θέμα «Επιδράσεις και αλληλεπιδράσεις», το οποίο πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα της Ελληνικής Μουσικολογικής Εταιρείας στην Αθήνα από τις 25 μέχρι τις 27 Νοεμβρίου 2016.

Αντίστοιχα, ο καθηγητής του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Ε.Κ.Π.Α., Μηνάς Ι. Αλεξιάδης, μέλος της ερευνητικής ομάδας για την «Όπερα», συμμετέχει τακτικά στις συνεδρίες της με

ανακοινώσεις σε συνέδρια και συμμετοχή σε συλλογικούς επετειακούς τόμους. Αξίζει να σημειωθούν οι ακόλουθες δράσεις:

- Minas I. Alexiadis, «Back to the beginning: Orpheus's tale in opera», *Παράβασις* 14/1, επιστημονικό δελτίο του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Ε.Κ.Π.Α. (2016), σελ. 39-47. Ηλεκτρονική ανάρτηση: http://www.theatre.uoa.gr/fileadmin/theatre.uoa.gr/uploads/PARAVASIS/PARABASIS_14.pdf
- «*Η Αιγυπτία Ελένη* του Ρίχαρντ Στράους: Λωτοφάγοι και μαγικά φίλτρα στην αρχαιοθέμη όπερα του 20^{ου} αιώνα». Ανακοίνωση στην ενότητα: «Καλλιτεχνικές αλληλεπιδράσεις και αρχαιοελληνική θεματολογία. Διακαλλιτεχνικότητα και μοντερνισμός στις όπερες του Ρίχαρντ Στράους», στο πλαίσιο του 8^{ου} Διατμηματικού Μουσικολογικού Συνεδρίου, «Επιδράσεις και αλληλεπιδράσεις», Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 27 Νοεμβρίου 2016.
- «Όπερες του Carl Orff βασισμένες σε αρχαιοελληνικές τραγωδίες (*Antigonae, Oedipus der Tyrann, Prometheus*)». Ανακοίνωση στο συνέδριο: «Ελλάδα και Όπερα», στο πλαίσιο των Ελληνικών Μουσικών Γιορτών. Αμφιθέατρο Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου, 10 Ιουνίου 2016.
- «*Ο Βέρθερος* του Ζυλ Μασνέ στην Εθνική Λυρική Σκηνή (2014), σε σκηνοθεσία Σπύρου Ευαγγελάτου». Ανακοίνωση στο θεατρολογικό συνέδριο «Σκηνή και αμφιθέατρο – Αφιέρωμα στον Σπύρο Α. Ευαγγελάτο», Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Ε.Κ.Π.Α., Αμφιθέατρο «Ιωάννης Δρακόπουλος», 8 Μαρτίου 2016.
- Ηλεκτρονική έκδοση (2015) των Πρακτικών του επιστημονικού συνεδρίου «Από τη χώρα των κειμένων στο βασίλειο της σκηνής» (με αφορμή τη συμπλήρωση των 20 χρόνων λειτουργίας του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών) http://www.theatre.uoa.gr/fileadmin/theatre.uoa.gr/uploads/PRAKTIKA_APO_TI_CHOR_A_TON_KEIMENON_STO_BASILEIO_TIS_SKINIS/PRAKTIKA_SYNEDRIOUfinal.pdf. Εισήγηση: «Η Ψευτοπεριβολάρισσα με τον μαγεμένο αυλό»: Τίτλοι μουσικο-θεατρικών έργων και η απόδοσή τους στην ελληνική γλώσσα» (σελ. 737-744).
- Minas I. Alexiadis, «Opera, Music-Theatre and Ancient Greek Drama: Persians and “Art a’ Xerxes” in the operatic repertoire», στον επιστημονικό τόμο / έκδοση: *Academy of Plato – Development of Knowledge and Innovative Ideas: “Challenging Limits: Performances of Ancient Drama, Controversies and Debates”*, Summer School on Ancient Greek Drama, University of Athens, European network of research and documentaion of Ancient Greek Drama, 2015, σελ. 281-290.

Επίσης, η κ. Ματίνα Γεροθανάση, ως μέλος της Ερευνητικής Ομάδας για την Όπερα συμμετέχει τακτικά στις θεματικές όπερας που παρουσιάζονται στα διάφορα Διατμηματικά Συνέδρια της Ε.Μ.Ε. Ως ερμηνεύτρια όπερας, διαθέτει έναν γόνιμο συγκερασμό μουσικολογικών γνώσεων και καλλιτεχνικών προσόντων, συνδυάζοντας την καλλιτεχνική δεξιότητα με την επιστημονική έρευνα, στοιχείο που προκύπτει και από τη διδακτορική μελέτη της στην όπερα. Αναφέρονται ενδεικτικά οι ακόλουθες δράσεις:

- Συμμετοχή σε Ημερίδα για την Όπερα στο ερευνητικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο του μαθήματος «Όπερα του 19^{ου} αιώνα», Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Α.Π.Θ., 26 Μαΐου 2016, με τίτλο διάλεξης: «Ανάλυση του λιμπρέτου της Σκηνής και Άριας της Βιολέτας από την πρώτη Πράξη: μια πρώτη γνωσιακή προσέγγιση».
- Οργάνωση σεμιναρίου με θέμα «Τεχνική του τραγουδιού: θεωρία και πράξη» στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Σχολή Καλών Τεχνών, Α.Π.Θ. (25 Μαΐου 2016).

- Διάλεξη «Ζητήματα μουσικής δραματουργίας στις όπερες των Μότσαρτ και Ντα Πόντε». Η διάλεξη επικεντρώθηκε στις ιταλικές όπερες που πρόεκυψαν μέσα από τη συνεργασία του Μότσαρτ με τον λιμπρετίστα Λορέντσο ντα Πόντε (*Le nozze di Figaro*, *Don Giovanni*, *Così fan tutte*).
- Διδασσιαλία ερμηνείας της Όπερας και οργάνωση ειδικών Masterclasses επί δύο συνεχόμενα έτη στο πλαίσιο του προγράμματος «Απόκτηση Ακαδημαϊκής Διδακτικής Εμπειρίας σε Νέους Επιστήμονες Κατόχους Διδακτορικού στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης», το οποίο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.) και από Εθνικούς Πόρους.

Ως προς τη συνεργασία της ερευνητικής ομάδας Όπερας της Ε.Μ.Ε. με αντίστοιχες ομάδες εργασίας του εξωτερικού και την προσπάθειά της για την υλοποίηση κοινών δράσεων στο πεδίο της οπερικής δημιουργίας, αξίζει να σημειωθεί η υλοποίηση του ακαδημαϊκού προγράμματος IKYDA 2015 (IKY+DAAD), διετούς διάρκειας. Το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (Ι.Κ.Υ.) και η Γερμανική Υπηρεσία Ακαδημαϊκών Ανταλλαγών (DAAD), στο πλαίσιο διμερούς συμφωνίας, υλοποιούν ετησίως ένα πρόγραμμα συνεργασίας των πανεπιστημιακών και ερευνητικών ιδρυμάτων της Ελλάδας και της Γερμανίας, τα οποία εκπροσωπούνται από ομάδες επιστημόνων ή ερευνητών, με επικεφαλής έναν επιστημονικό υπεύθυνο για κάθε ομάδα και ανά χώρα, προκειμένου να καταρτίσουν και να ολοκληρώσουν ένα ερευνητικό σχέδιο η κάθε μία, με τον αντίστοιχο εταίρο και με αμοιβαίες ανταλλαγές επισκέψεων (Πρόγραμμα IKYDA 2018 – Programm für den projektbezogenen Personenaustausch mit Griechenland).¹

Στο πλαίσιο αυτό, μέλη της ερευνητικής ομάδας για την Όπερα κατέθεσαν την πρόταση του ερευνητικού σχεδίου με θέμα «Ο Δημήτρης Μητρόπουλος και η όπερά του *Αδερφή Βεατρίκη*. Ένα άγνωστο αριστούργημα». Στόχος του προγράμματος ήταν η μελέτη του έργου *Αδερφή Βεατρίκη* (*Soeur Béatrice*) του Δημήτρη Μητρόπουλου, η προσπάθεια κριτικής έκδοσής του από το Κέντρο Ελληνικής Μουσικής, η παρουσίαση αποσπασμάτων της όπερας και η διοργάνωση Μουσικολογικού Συνεδρίου με στόχο την προβολή και ανάδειξη της συνθετικής δημιουργίας του μεγάλου έλληνα μουσικού δημιουργού. Το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε τον Δεκέμβριο του 2017. Επιστημονικά υπεύθυνη της ελληνικής ομάδας: Εύη Νίκα-Σαμψών.

Αναφέρονται ενδεικτικά οι ακόλουθες δράσεις:

- Κριτική έκδοση της παρτιτούρας του έργου *Αδερφή Βεατρίκη*. Στο πρώτο στάδιο του ερευνητικού σχεδίου μελετήθηκαν οι πηγές και έγινε μια πρώτη επεξεργασία της παρτιτούρας και τυπογραφική επιμέλεια του έργου. Η κριτική έκδοση του έργου υλοποιείται από το Κέντρο Ελληνικής Μουσικής. Την επιμέλεια της έκδοσης έχει αναλάβει αποκλειστικά ο κ. Γιάννης Σαμπροβαλάκης σε συνεργασία με τον κ. Γιάννη Τσελία.
- Έκδοση μονογραφίας για τον Δημήτρη Μητρόπουλο. Ως προς την προβολή και ανάδειξη της συνθετικής δημιουργίας του Δημήτρη Μητρόπουλου εκδόθηκε από το Κέντρο Ελληνικής Μουσικής η ξενόγλωσση επιστημονική μονογραφία για τον συνθέτη από τον κ. Γιώργο Σκαλλιέρο, η οποία παρουσιάστηκε στη Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη «Αίλιαν Βουδούρη» στις 10 Μαρτίου 2017.
- Προβολή του συνθετικού έργου του Δημήτρη Μητρόπουλου σε συναυλίες. Τη μελέτη, εκγύμναση και εκτέλεση του έργου ή αποσπασμάτων της όπερας *Αδερφή Βεατρίκη* (*Soeur Béatrice*) ανέλαβε από την ελληνική ομάδα η κ. Γεροθανάση, διδάκτωρ του Τμήματος Μουσικών Σπουδών

¹ Βλ. <https://www.iky.gr/el/upotrofies-gr/2014-12-12-12-09-42/ikyda/2018>.

του Α.Π.Θ., σε συνεργασία με τα μέλη της γερμανικής ομάδας, συγκεκριμένα τον κ. Ερρίκο Φρεζή, Καθηγητή και Διευθυντή της Κατεύθυνσης Όπερας στο Πανεπιστήμιο των Τεχνών του Βερολίνου (Universität der Künste Berlin), επιστημονικό υπεύθυνο της γερμανικής ομάδας, και τον κ. Ερμή Θεοδωράκη, διδάκτορα του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ε.Κ.Π.Α. και διδάσκοντα στην Ακαδημία Μουσικής της Λειψίας.

- Πανεπιστημιακή διδασκαλία του έργου του Μητρόπουλου στο πλαίσιο ανταλλαγών των Ιδρυμάτων Α.Π.Θ. και UdK. Ο κ. Γιώργος Σακαλλιέρος, αναπλ. Καθηγητής Τμήματος Μουσικών Σπουδών Α.Π.Θ., διδάξε τον Οκτώβριο του 2017 στο Πανεπιστήμιο των Τεχνών του Βερολίνου (Universität der Künste Berlin), μετά από πρόσκληση του Ιδρύματος, σεμιναριακό μάθημα που αφορούσε στο έργο του Δημήτρη Μητρόπουλου.
- Η παρουσίαση αποσπασμάτων της όπερας όσο και συνθέσεων που ανήκουν στη δεύτερη συνθετική περίοδο του Δημ. Μητρόπουλου υλοποιήθηκαν για το έτος 2017 στο πλαίσιο των ακόλουθων εκδηλώσεων:
 - ✓ Στη Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη «Λίλιαν Βουδούρη» στις 10 Μαρτίου 2017, στο πλαίσιο της παρουσίασης της ξενόγλωσσης επιστημονικής μονογραφίας για τον σύνθετη από τον κ. Γιώργο Σακαλλιέρο.
 - ✓ Στην Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης την άνοιξη του 2017 (κ. Ματίνα Γεροθανάση).
 - ✓ Στο Πανεπιστήμιο των Τεχνών του Βερολίνου (Universität der Künste Berlin) στις 16 Μαΐου 2017 στο φεστιβάλ «Crescendo» με τίτλο *Grund der Zeit* (κ. Ματίνα Γεροθανάση).

Εκτός τούτων, η έρευνα και καλλιέργεια της Όπερας στον ακαδημαϊκό χώρο απασχολεί και άλλους μελετητές. Στο πλαίσιο μιας συνοπτικής έκθεσης πεπραγμένων για την ερευνητική ομάδα της Όπερας της Ε.Μ.Ε. είναι δύσκολη η καταγραφή όλων των επιμέρους δράσεων που λαμβάνουν χώρα στα ελληνικά Α.Ε.Ι. Ωστόσο, δεν μπορεί να παραλείψει κανείς και μια αναφορά στις σημαντικές και αξιόλογες δράσεις του Ιονίου Πανεπιστημίου, ειδικά για την Επτανησιακή Όπερα, τις οποίες θα συμπεριλάβουμε στην επόμενη παρουσίαση των ερευνητικών και καλλιτεχνικών πεπραγμένων για την Όπερα, διευρύνοντας έτσι τον ορίζοντα των ακαδημαϊκών δράσεων της ερευνητικής ομάδας για την Όπερα της Ε.Μ.Ε.

1 Αυγούστου 2018